

Leketøysindustri eller håndens fantasi?

AV ELI TRONSMO

I desember måned i fjor ble det kjøpt leker for 650 millioner kroner i Norge.¹ Det ble kastet tonn. Denne artikkelen skal ikke handle om avfall eller forbruk, men om alternative julegaver til barn. Om hjemmelagede julegaver av høy materialkvalitet. Kjenner du et barn du er veldig glad, men som du enda ikke har julegave til, så bør du lese videre.

For å hente litt inspirasjon begynner vi med å ta en tur til en steinerbarnehage, et sted som etter min vurdering står i en særstilling når det gjelder å ivareta en motkulturell holdning til leketøysindustrien. Og som samtidig flagger respekten for lekens betydning som noe av det mest verdifulle i barndommen.

Mange foreldres første møte med en steinerbarnehage ledsages av spørsmålet «Hvor er alle lekene?», mens de bekymret skotter bort på kurven med kongler... Som regel etterfulgt av en viss forundring over at barnegruppen i det samme rommet er preget av ivrig, konsentrert lek. Støter du derimot på erfarne steinerforeldre, er utsagn som «enestående materialvalg» eller «leker med kvalitet» mer vanlig.

Sanseopplevelser og materialvalg

Men hva er tanken bak steinerbarnehagens holdning til leketøy? Et møte med Eva Flaten ved Rudolf Steinerhøyskolen i Oslo gir oss noen svar. Hun underviser kommende førskolelærere i kunsten å lage waldorfleker.

– Barnet i førskolealderen har i utgangspunktet en særlig varhet for omgivelsene. San-

seapparatet er mer våkent og åpent enn senere i livet, forklarer Flaten. – Barnet «sanser seg» inn i verden gjennom lukt, hørsel, syn, berøring. Tenk bare hvordan små barn putter alt de finner i munnen. Førskolebarn sanser gjennom *hele* seg, også huden. Kvaliteten på leketøy er derfor viktig, den påvirker ikke bare leken, men virker dypere, både kroppslig og sjelelig. Derfor får barnet leker som er laget av tre, ull, silke, stein, skjell og andre naturmaterialer. Disse har alle sin egen overflate, tyngde, temperatur. Og her finner du ingen ftalater! sier Flaten, og holder frem noen glatte treklosser.

I Norge foretar Klima- og forurensningsdirektoratet jevnlig kontroll i norske lekebutikker, for å forhindre nettopp helseskadelige kjemikalier i leketøy. Bare i sommer ble det avdekket leker i flere butikker som inneholdt bly, ftalater og etylenglykol.² Tidligere i vår ble flere containere med leker stoppet på vei inn i Norge for salg, fordi de inneholdt helseskadelige og miljøskadelige stoffer. Blant lekene var babydukker, treleker med giftig maling og lekesmykker. Kommentaren om giftfrie treklosser er med andre ord ikke så innforstått som man kanskje kunne håpet.

FTALATER

Stoffgruppe som består av mange ulike stoffer. Flere er klassifisert som reproduksjonsskadelige og miljøskadelige.

Ftalater brukes hovedsakelig som mykgjørere i plast, og de finnes i mange produkter vi omgås daglig.

De farligste ftalater er nå forbudt i leketøy og tåtesmokker, men oppdages likevel jevnlig.

Indre bilder

Men er pinner og kongler et reelt alternativ til Barbie for dagens barn?

Flaten er opptatt av at valg av leketøy ikke skal handle om moralisme eller en bestemt fasit, men om hva som gir næring til god lek. Hun forteller at steinerpedagogikkens forståelse av lek vektlegger barnets naturgitte evne til å danne indre bilder:

– Vi forsøker finne frem til leketøy som har billedkarakter, som forestiller noe, men som samtidig er utformet på en måte som ikke «låser» leken til en bestemt oppfatning eller aktivitet. Det må være noe i lekegjensstanden som gjør det mulig for barnet å legge til noe eget, noe fantasifullt og skapende som oppstår i barnet selv. Da blir leken levende, og barnets kreativitet dominerer over gjenstanden. Dette er med på å drive lekeaktiviteten fremover. En liten trerot med et hull igjennom kan være et kamera, eller et hus, eller en kulebane for klinkekuler... Den gir langt flere muligheter for barnet enn for eksempel et leketøyskamera i plast, mener Flaten.

I en steinerbarnehage i Oslo treffer jeg tre femåringer, beskjeftiget rundt et lite bord. Treklosser hentes frem fra en kurv. Bordet er nesten ferdigdekket; flate treklosser som tallerkener. En jente setter seg, tar en kjegleformet kloss til munnen og drikker. – Du kan også få litt øl, sier hun til en liten gutt som sleper en krakk forbi. Han er for opptatt med sitt til å registrere invitasjonen. Jovisst kan en rund trekloss bli til et glass øl.

– I steinerpedagogikken har vi stor respekt for den formålsløse leken, den som ikke har noen nytteverdi utover seg selv. Det ligger en stor *frihet* i leken ved at den beveger seg hit og dit, uten at det er gitt hvor den ender, sier Flaten. – De beste lekegjensstandene understøtter denne kvaliteten: kjente gjenstander brukes hele tiden på en ny og kreativ måte. Slike leker blir aldri «oppbrukt».

FOTO: ELI TRONSMO

Eva Flaten

Lag leker selv!

Min egen erfaring tilsier at hjemmelagede leker kan få en verdi for barnet. Også i konkurranse med leketøysindustriens neonfargede tilbud, som til tross for norsk forbud mot markedsføring rettet mot barn, krever oppmerksomhet på stadig nye arenaer.

Flere av barnehagepedagogene jeg snakker med, mener at dette langt på vei handler om et verdivalg foreldre må ta stilling til. Barn blir ikke lykkeligere av enda mer leketøy, de leker ikke nødvendigvis mer eller bedre heller. Det krever styrke å velge få kvalitetsleker fremfor mange billige. En doktoravhandling fra 2002³ forteller at svenske barn i gjennomsnitt har over fem hundre leker på rommet sitt, og da er for eksempel lego regnet som én leke. Det er lite som tilsier at tallet er blitt lavere. Siden 1990 er importen av leker til Norge fordoblet.

– Det ligger en undervurdert verdi i leker som er laget av noen som er glad i barnet, forteller de ansatte i barnehagen. Barnet blir så stolt, og det skaper en ekstra affinitet til gjenstanden, noe som er langt viktigere enn hvorvidt den er «perfekt».

Knepp igjen lommeboken, ta frem strikkepinner, spikkekneiv og pussepapir. Det er snart jul.

1 SSB, tall publisert i 2011

2 For videre lesning, se f. eks www.klif.no eller www.gronnhverdag.no

3 Nelson, Anders, Det massive barnrummet: Teoretiske og empiriske studier av leksaker. Forskarutbildningen i pedagogik, Lärarutbildningen, Malmö Högskola, 2002

Kvalitetsleker du kan lage selv – også for nybegynneren

ALLE FOTO: ELI TRONSMO

Strikkede bånd. Legg opp 8 masker på pinne 3(3,5). Strikk rettstrikk (riller) til arbeidet måler ca 1,5 meter. Disse båndene brukes flittig til å knyte, feste, kle på, dra... De fungerer som bandasjer, heisekran, seletøy osv. En liten boks med noen slike bånd er en utmerket gave!

Strikket ball, tovet ball, sydd ball

Myke baller kan du lage i alle størrelser og farger. De er fine gaver til veldig små barn og til større barn. Om du vil lage en ball som har en liten lyd eller tone i seg, kan du ta den gule innmaten fra et kinderegg, fylle den med en liten bjelle eller litt småstein, og legge den inne i ullens som du fyller ballen med. Så rasler det forsiktig når ballen triller. Dette kan du også gjøre om du tover ballen. En tovet ball kan bli vakker og fargerik om du broderer på den med kjedesting. Her er en oppskrift på strikket ball.

Strikket ball:

Legg opp 33 masker
1. pinne: strikk rett
2. pinne: strikk 18 m, snu
3. pinne: strikk 3 m, snu
4. pinne: strikk 6 m, snu
5. pinne: strikk 9 m, snu
Fortsett med å strikke 3 masker mer før du snur til
13. pinne: strikk alle masker rett.
Begynn fra 1. pinne.
Strikk 12 slike felt, gjerne i ulike farger. Fyll med kardet saveull, sy igjen.

Strikket høne med kyllinger:

Legg opp ca 25 masker. Strikk rettstrikk frem og tilbake (riller) til du har et kvadrat. Fell av, og brett hjørne mot hjørne. Sy igjen, men la det være en åpning i spissen til å fylle godt med ull. Sy igjen åpningen.

Nå skal du **forme kroppen med nål og tråd**: sy frem og tilbake gjennom kroppen på kryss g tvers, mens du former hode, svai rygg og bakpart.

Til slutt kan du hekle eller sy på rød kam og nebb.

Kyllinger: Legg opp 10 masker. Fell når du har en liten firkant, og gjør som med hønemor. Bland gjerne to garntyper. Kvaliteten blir utvilsomt best om du ikke bruker syntetisk garn eller fyllmasse.

EVA FLATENS LEKETØYSRÅD:

- Gi barnet leker som kan repareres
- Store leker til små barn, små leker til store barn
- Finn leker det kan knyttes bevegelse til, enten fordi leketøyet selv kan settes i bevegelse, eller fordi det setter barnet i bevegelse.
- Leketøy som muliggjør noe motsetningsfylt gir ofte god lek: en flokk med sauer blir langt mer interessant om det dukker opp en ulv.

Slik lager du et lekegjerde

Finn en kvist, gjerne et løvtre med ønsket tykkelse. Kvisten på bildet er ca 2-3cm i diameter.

Del kvisten opp i passende lengder, her ca 5-8 cm. Disse småpinnene danner utgangspunkt for gjerdestolper eller smånisser.

Med en spikkekniv begynner du å runde av toppen av pinnen. Deretter pusses toppen godt med sandpapir slik at den blir glatt og god å holde i.

Lag hull til tverrstolpen.

Her er det brukt en blomsterpinne som tverrstolpe, men du kan også bruke en tynn gren. Fest med litt trelim i hullene.

Gjerdene danner utgangspunkt for lek: Reven står utenfor men vil gjerne på hønsesjakt...

Utenfor gjerde treffer Mikkel skogens smånisser.

Av en liten gren med ca 2-6 cm, diameter, har du et godt emne for en liten gnom eller nisse. Disse er fine å leke med og kombineres ofte med andre leker som dyr, biler eller tog.

Klosser

Finn tykke og tynne stokker (12 cm diam. og mindre). Kuttet i større og mindre biter. Pusses med grovt og fint sandpapir. La litt bark sitte igjen. Allsidig leke som brukes i mange år. Til å bygge med, lage veier, stable...

Spikkede smånisser

Noen smånisser har fått julelue, andre er til å leke med hele året.

Julegave

Spennende å pakke opp en eske med små gjerder som kan settes sammen slik det passer, og dyr som hører med!

Strikket rev

Legg opp 30 masker

Strikk 10 pinner rettstrikk (5 riller)

Fell av 5 masker på hver side (bakbena)

Strikk ytterligere 8 riller (kroppen)

Legg ut 5 masker på hver side (forbena)

Strikk 5 riller

Fell av 9 masker på hver side.

Strikk 1 rille (halsen), og begynn med å legge ut til hodet slik:

Strikk 1 maske, ta opp en maske fra raden under, strikk 2 masker.

Fortsett med dette ut pinnen, til du har 15 masker.

Neste pinne: rettstrikk.

Fortsett med økning til hodet på samme måte, til du har 22 masker.

Neste tre pinner: rettstrikk. De neste pinnene slik:

1 p: Strikk 7 masker, ta opp en maske (raden under),

strikk 8 masker, ta opp en maske, strikk 7 masker.

2. p: rettstrikk.

3. p: Strikk 7 m, ta opp 1 m, strikk 10 m, ta opp 1 m, strikk siste 7 m.

4. p: to første og to siste masker sammen

5. p: strikk 2 m smn, strikk 5 m, 2m smn, strikk 8 m, 2 m smn, strikk 4 m, siste 2 m smn.

6. p: 2 m smn i begynnelsen og slutten av pinnen.

7.p: 2 m smn, strikk 2 m, 2 m smn, strikk 6 m, 2 m smn, strikk 2 m, 2 siste m smn.

8. p: rettstrikk.

9. p: Strikk 2 m smn, strikk 4 m, 2m smn, strikk 1 m, 2 smn.

10.p: rettstrikk

11.p: 2. smn, 2m smn, strikk 2 m, 2m smn, 2m smn, (= 6 m totalt).

12. p: rettstrikk

13.p: 1m rett, 2m smn, 2m smn, 1 m r. (= 4 m)

14. - 22.p: rettstrikk

23.p: legg ut 1 m i begynnelsen og slutten av pinnen.

24.-25.p: rettstrikk

26.p: legg ut 1 m i begynnelsen og slutten av pinnen. (=8 m)

27. p: rettstrikk. Avslutt m å felle slik 2 ganger:

2 m smn i begynnelsen og slutten av pinnen, strikk 1p. Fell av.

Ører: Legg opp 6 m, strikk 3 p rett, strikk de 2 neste pinnene ved å strikke 2 m smn i begynnelsen og slutten av pinnen. Fell av.

Montering: Sy bena smn, surr ull rundt strikkepinne og fyll bena med stramme ullpølser. Sy kroppen sammen frem til halsen. Fyll ull like stramt som bena. Sy hodet nesten sammen, stapp med ull og sy igjen. Stram ull gjør reven lettere å forme. Sy fast ører. Med nål og tråd skal du sy på kryss og tvers og forme reven.

Hale: Ta en avlang papp-bit, 3 cm bred, surr garnet rundt i ønsket hale-lengde. Litt hvitt garn til halespiss. Sy med kjedesting i midten på hver side. Ta ut pappen, sy halen smn i midten og klipp opp løkkene. Stuss og sy fast.

